

ทุนทางสังคมในประเทศไทย¹

อาณัติ ลีมักเดช²

ธีระ ดินเคซาร์ภัย³

นवलนภา ชนศักดิ์⁴

Measuring Social Capital in Thailand

Abstract

The objective of this paper is to introduce how to measure social capital in Thailand. In addition, the paper proves the significant role of social capital on socio-economic variables such as crime, health, income. Using the survey of the National Statistical Office in September 2007, the paper decomposes Thai social capital into five components, namely social cooperation, trust, social support, family ties, and social network.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอวิธีสร้างดัชนีวัดทุนทางสังคมในประเทศไทย โดยอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจทั่วประเทศของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พร้อมทั้งศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมต่อตัวแปรหรือปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพตามกรอบการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติว่าด้วยเรื่องการพัฒนาคนและสังคม ผลการศึกษาพบว่า “ทุนทางสังคม” ในบริบทของสังคมไทยประกอบด้วย 5 ปัจจัย ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางสังคม ความไว้วางใจและความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคม การสนับสนุนทางสังคม ความผูกพันกันในครัวเรือน และเครือข่ายทางสังคม

¹ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.ดร. วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์ ในการให้ข้อคิดเห็นที่มีประโยชน์ต่อการวิจัย และสำนักงานสถิติแห่งชาติในการสนับสนุนทุนวิจัย และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยนี้

² รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการเงิน คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ อาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁴ ผู้อำนวยการศูนย์สารสนเทศแห่งชาติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

1. บทนำ

แนวคิดหลักในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ได้มีการปฏิรูปกระบวนการความคิดและคุณค่าของสังคมไทย โดยให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของคนในสังคมทุกภาคส่วน มุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตลอดจนปรับระบบการพัฒนาจากแบบแยกส่วนมาเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ นอกเหนือจากหลักการพัฒนาที่ให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” แล้ว ได้มีการอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ พร้อมทั้งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนด้วย

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ที่ปรับเปลี่ยนเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เหมาะสม โดยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้างของระบบต่างๆ ภายในประเทศให้มีศักยภาพ แข่งขันได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ และสร้างฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน ควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม และเสริมสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนในสังคม และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้คงความสมบูรณ์เป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคง และเป็นฐานการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมไทย ตลอดจนการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศทุกระดับ

ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน และการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล ยุทธศาสตร์นี้เองได้ถูกเรียกว่า “ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ” ตามโครงสร้างยุทธศาสตร์การจัดสรรงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2550 ใหม่ เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2550 ซึ่งสำนักงบประมาณและสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดขึ้น

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพได้กำหนดเป้าหมายการศึกษาในการพัฒนาด้านแรงงานและสุขภาพของประชาชน พร้อมทั้งศึกษาผลกระทบของทุนทางสังคมซึ่งเป็นทุนประเภทหนึ่งของสังคมไทยต่อตัวแปรที่เกี่ยวข้องในด้านต่างๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างดัชนีทุนทางสังคมขึ้นมา เพื่อชี้วัดระดับของทุนทางสังคมในประเทศไทย โดย ยอฮันเนส เทนนิควิธีการทางสถิติในการจัดจำแนกองค์ประกอบของทุนทางสังคมตามกรอบของงานวรรณกรรมที่ได้มีการศึกษากันมาทั้งในต่างประเทศและในประเทศ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นภาพของทุนทางสังคมในประเทศไทยว่าประกอบไปด้วยมิติอะไรบ้าง นอกจากนี้จะได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพตามกรอบการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติว่าด้วยเรื่องการพัฒนาคนและสังคม อาทิเช่น ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อการจ้างงาน การศึกษา สุขภาพ ความยากจน และอาชญากรรม

2. ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นที่สนใจและมีการศึกษามากมาย จากการศึกษามากมายของ Woolcock (1998) พบว่า นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองในอดีตหลายท่านยอมรับว่าบรรทัดฐานสังคม (Social Norm) เป็นสิ่งจำเป็นในการกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ Smith (1995) อ้างว่า การแสวงหาเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลเกิดขึ้นตามสามัญสำนึกที่มีมาแต่กำเนิด แต่บุคคลยังคงต้องการกฎระเบียบทางสังคมที่กำหนดขึ้นโดยศาสนาและรัฐ อย่างไรก็ตาม การใช้คำว่า “ทุนทางสังคม” ในความหมายใกล้เคียงกับที่ใช้ในปัจจุบันนั้น ปรากฏขึ้นครั้งแรกในงานของ Hanifan (1961) โดยกล่าวถึงทุนที่ไม่สามารถจับต้องได้ซึ่งสามารถวัดจากชีวิตประจำวันของคน เจตนาที่ดี มิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และการติดต่อสื่อสารทางสังคมระหว่างบุคคลและครอบครัวในหน่วยของสังคมหนึ่งๆ ซึ่งบริบทดังกล่าวถูกนำมาอ้างอิงถึงในงานศึกษาวิจัยหลายชิ้นในช่วงทศวรรษที่ 60 เป็นต้นมา และเริ่มได้รับความนิยมอย่างมากในทศวรรษที่ 90

เนื่องจากคำจำกัดความของทุนทางสังคม มีความหลากหลาย ในการศึกษานี้จึงได้มีการสรุป คำจำกัดความที่เหมาะสม โดยเป็นการหารือร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาทุนทางสังคม ได้แก่ ผู้วิจัย ผู้แทนจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ⁵ โดยได้ข้อสรุปคำจำกัดความ ดังนี้

“ทุนทางสังคม” (Social Capital) เป็น สิ่งที่บ่งบอกถึงระดับของความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน ผ่านระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบหลัก ๆ ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ซึ่งอาจมองทุนทางสังคมผ่านมิติ ต่างๆ ได้ เช่น ชุมชน สถาบัน องค์การ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของคนในสังคมสามารถจำแนกตามประเภทของเครือข่าย (Network) ได้ 3 ประเภท ตามคำนิยามของ Putnam (2000)

- 1) Bonding Social Capital แสดงถึงความสัมพันธ์ของบุคคลที่ติดต่อกันอย่างใกล้ชิด หรือมีความสัมพันธ์แนบแน่น เช่น ความสัมพันธ์ของครอบครัวหรือเพื่อนสนิท
- 2) Bridging Social Capital แสดงถึงความสัมพันธ์แบบหลวมๆ แบบไม่เป็นทางการระหว่างเพื่อน เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น
- 3) Linking Social Capital แสดงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นทางการในการเชื่อมโยงผู้คนที่อยู่ในขอบเขตขององค์กร ซึ่งมีระดับของความสำคัญ หรืออำนาจแตกต่างกัน ซึ่งแตกต่างจาก Bonding และ Bridging ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่ในระดับเดียวกัน

สำหรับการวัดทุนทางสังคมนั้น มีงานวิจัยจำนวนมากที่นำเสนอแนวทางการวัดทุนทางสังคม ซึ่งแต่ละงานเลือกใช้ตัวแปร หรือตัวชี้วัดแตกต่างกันขึ้นกับความพร้อมของข้อมูล วัตถุประสงค์ของการศึกษา และแนวคิดรวบยอดของทุนทางสังคมที่นักวิจัยพิจารณา บางงานวิจัยอาจใช้ตัวแปรเพียงชนิดเดียว แต่บางการศึกษาอาจใช้ตัวแปรหลายประเภทร่วมกัน ตัวอย่างการ

⁵ การประชุมร่วมวันที่ 5 กันยายน พ.ศ.2550 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วัดทุนทางสังคมในการศึกษาวิจัยต่างๆ อาทิ Integrated Questionnaire for the Measurement of Social Capital (SC-IQ) จัดทำโดยธนาคารโลก The World Values Survey จัดทำโดยกลุ่มนักวิทยาศาสตร์ด้านสังคม ของสถาบันวิจัยด้านสังคมศาสตร์ และในงานวิจัย ของ Whiting *et al* (2003) เป็นต้น

งานวิจัยจำนวนมากได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างทุนทางสังคมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม โดยการใช้ตัวแปรต่างๆ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ ผลการศึกษาพบว่าทุนทางสังคมก่อให้เกิดผลกระทบด้านต่างๆ ต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น อัตราการเกิดอาชญากรรมลดลง คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้มีการศึกษาเพิ่มขึ้น ประสิทธิภาพการทำงานของรัฐบาล รายได้ประชาชน และสถานภาพโดยรวมทางเศรษฐกิจสังคม เช่น

การศึกษาของ Knack (1999) พบความเชื่อมโยงระหว่างทุนทางสังคมและความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจสังคม ในระดับมหภาค มีความสัมพันธ์ในเชิงบวก Kawachi *et al* (1999) วิเคราะห์การกระจายรายได้และสุขภาพระดับรัฐในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าความไม่เท่าเทียมกันมีส่วนสำคัญต่อสุขภาพมากกว่ารายได้เฉลี่ย ซึ่งสอดคล้องกับ Wilkinson (1996) ที่เปรียบเทียบข้อมูลระหว่างประเทศ นอกจากนี้ Perri (1997) พบความสำคัญของเครือข่ายเพื่อนและการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการข้ามท้องถิ่นและขอบเขตของชั้นทางสังคมต่อการหางานทำ

งานวิจัยจำนวนมากที่เชื่อมโยงทุนทางสังคมกับสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ ในการศึกษาของ OECD (2001) พบว่า ทุนทางสังคมมีผลกระทบทางบวกต่อสุขภาพส่วนบุคคลอย่างมาก Durkheim (1897) พบความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ฆ่าตัวตายและระดับการเข้าร่วมกลุ่มในสังคม Putnam (2000) พบว่าการมีชีวิตยืนยาวมีผลมาจากการติดต่อทางสังคม การศึกษาด้านจิตวิทยาที่ยาวนานกว่า 3 ทศวรรษ มีการยืนยันถึงการมีส่วนเกี่ยวข้องระหว่างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ (Supportive Relationships) และสุขภาพจิต ในระดับจุลภาค เช่น Brown and Harris (1978) พบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวและไม่มีเพื่อนหรือญาติมีความเสี่ยงสูงที่จะวิตกกังวล หรือเป็นโรคอัลไซเมอร์เมื่อควบคุมให้ปัจจัยอื่นคงที่ นอกจากนี้การสำรวจโดย Stockholm Gerontology Research Centre แสดงว่าการมีเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางจะช่วยป้องกันการเสียชีวิต [Fratiglioni *et al* (2000)]

Kawachi *et al* (1999) พบว่า ทุนทางสังคม ซึ่งกำหนดให้ความเชื่อใจทางสังคม การรับรู้ในการช่วยเหลือและตอบแทนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกในองค์กรอาสาสมัครเป็นตัวแปรแทน มีความสัมพันธ์อย่างสูงต่อสุขภาพที่ดี ผู้ที่มีความเสี่ยงในการดำรงชีวิตแบบที่มีทุนทางสังคมน้อย มักจะมีแนวโน้มที่จะติดบุหรี่และถูกทารุณ ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาในประเทศสวีเดนของ Rose (2000) ที่พบว่าทุนทางสังคมมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย และงานศึกษาของ Berkman and Glass (2000) ที่พบว่าอัตราการรอดชีวิตหลังจากการผ่าตัดใหญ่หรือการเจ็บป่วยครั้งใหญ่นั้นสามารถพยากรณ์ได้จากสถานะการแต่งงานและการมีความสัมพันธ์ที่ผูกพันแน่นแฟ้น หากทุนทางสังคมแบบ “Bonding” มีแนวโน้มที่จะเกี่ยวข้องกับการมีชีวิตรอดอยู่ต่อไปด้วยความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อยจากครอบครัวและเพื่อนฝูง อาจจะพิสูจน์ได้ว่ามีความสำคัญกับสุขภาพมากกว่าทุนทางสังคมแบบ “Bridging”

OECD (2001) รายงานว่าแม้จะควบคุมความยากจนและปัจจัยอื่นที่อาจส่งผลต่ออาชญากรรม แต่สังคมที่มีความเสี่ยงต่อการเพิ่มขึ้นของอาชญากรรมและความรุนแรง มีลักษณะเด่น คือ มีความใกล้ชิดที่จำกัดระหว่างคนในสังคม มีกลุ่มวัยรุ่นที่ไม่ได้รับการดูแล และระดับของการมีส่วนร่วมสังคมที่ต่ำ

Coleman (1990) เสนอว่าทุนทางสังคมสนับสนุนให้เกิดการแพร่กระจายขององค์ความรู้และข้อมูลระหว่างคนทำงาน ทำให้สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ ผลการศึกษาเชิงประจักษ์ของ Sabatini (2006) พบว่ามีมิติต่างๆ กันของทุนทางสังคม

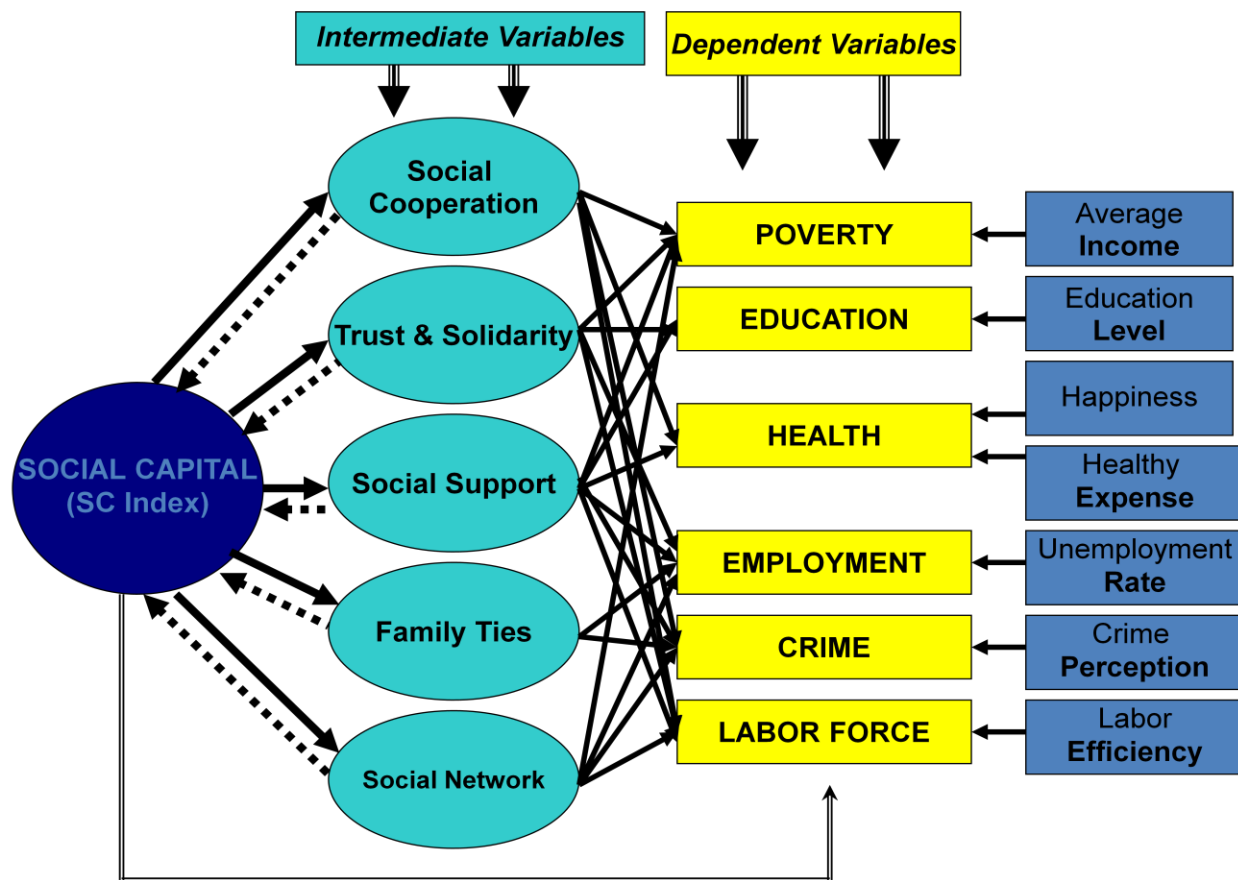
จะก่อให้เกิดผลต่อเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ทูทางสังคมแบบ Bonding ที่ถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่เข้มแข็ง และทูทางสังคมแบบ Bridging โดยความสัมพันธ์กับเพื่อนและความใกล้ชิดส่งผลต่อ ประสิทธิภาพของแรงงาน (Labour Productivity) สภาพเศรษฐกิจ และการพัฒนา ทูมนุษย์ ซึ่งต่างจากทูทางสังคมแบบ Linking โดยหน่วยงานอาสาสมัครซึ่งส่งผลบวกต่อบัจจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้มีงานศึกษาของ Putnam (2000) พบว่าทูทางสังคมในสหรัฐอเมริกาที่มีความสัมพันธ์ทางบวกต่อดัชนีแสดงผลสัมฤทธิ์ด้านการศึกษาของเด็กในรัฐต่างๆ

Knack and Keefer (1997) พบว่า การเพิ่มขึ้นของดัชนีความเชื่อใจ 10% ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของอัตราการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ต่อหัว 0.8% ต่อปี ในช่วงระหว่างปี 1980 ถึง 1992 ความร่วมมือทางสังคมที่เพิ่มขึ้นทุกๆ 8% มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่า 1% La Porta *et al* (1997) พบว่า ในช่วงปี 1970-1993 ความเป็ยเบนมาตรฐานในความเชื่อใจที่เพิ่มขึ้นมีผลต่อการเพิ่มในการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวประมาณ 0.3% Knack (2000) พบความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างความเชื่อใจ และระดับการลงทุนในกลุ่มประเทศ OECD 25 ประเทศ อย่างไรก็ดี Inglehart (1997) ซึ่งใช้ข้อมูลจาก World Values Survey กลับพบว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีการสำรวจของการเป็นสมาชิกกลุ่มและการเติบโตทางเศรษฐกิจ สำหรับประเทศพัฒนาแล้ว และมีความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีการสำรวจของการเป็นสมาชิก กลุ่มและการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงเล็กน้อย ในกลุ่มประเทศยากจน

Helliwell and Putnam (1995) พบว่าทูทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศที่แท้จริงต่อหัวจากการศึกษาในอิตาลี หรือการศึกษาทูทางสังคมและอุตสาหกรรมในประเทศอินโดนีเซีย ระหว่างปี 1985 ถึง 1997 ของ Miguel *et al* (2001) พบว่าระดับเบื้องต้นของทูทางสังคมในเขตตำบล ไม่ได้แสดงถึงความเร็วหรือความสำเร็จของการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและการเติบโตของรายได้ ในทางกลับกัน พบว่าความเป็นอุตสาหกรรมในตำบลเป็นตัวนำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของทูทางสังคม ในรูปของความหนาแน่นของการรวมกลุ่มที่เพิ่มขึ้น สิ่งนี้อาจจะเห็นได้จากการย้ายถิ่นของประชาชนเข้าสู่เมืองใหญ่

จากงานศึกษาเชิงประจักษ์ที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า ทูทางสังคมส่งผลกระทบต่อการศึกษา การจ้างงาน ความยากจน สุขภาพ และอาชญากรรม ซึ่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นไปได้ ทั้งทิศทางเดียวกันและตรงกันข้าม ในกรณีของความสัมพัธ์ระหว่างทูทางสังคมกับการศึกษา การจ้างงาน และสุขภาพ การศึกษาส่วนใหญ่พบ ความสัมพันธ์ในทางบวก ในขณะที่ทูทางสังคมมีความสัมพันธ์ในทางลบกับความยากจนและอาชญากรรม

ลักษณะความสัมพันธ์ของทูทางสังคมกับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ นั้น ย่อมแสดงได้ในความสัมพันธ์เชิงคณิตศาสตร์ จากแบบจำลองที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจริงจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ดังแสดงในรูปที่ 1 ซึ่งแบบจำลองดังกล่าวนี้จะทำให้ทราบว่าผลการศึกษาเรื่องทูทางสังคมมีมิติที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบใดบ้างและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทูทางสังคมต่อบัจจัยแวดล้อมอื่นๆ มีจริงหรือไม่ ทิศทางอย่างไร และระดับความสัมพันธ์มากน้อยเพียงใด ในส่วนต่อไปจะอธิบายข้อมูลและวิธีการวัดทูทางสังคมโดยละเอียด

รูปที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของทุนทางสังคมและตัวแปรทางสังคมและเศรษฐกิจ

3. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

การจัดทำดัชนีทุนทางสังคม (Social Capital Index) อาศัยข้อมูลจากการเก็บรวบรวมภาคสนามทั่วประเทศโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการจัดเก็บ ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถามจำนวนทั้งสิ้น 44 ข้อคำถาม การวิจัยนี้มีการเก็บข้อมูล 2 รอบในเดือนสิงหาคมและเดือนกันยายน พศ. 2550 ตามกรอบการสุ่มตัวอย่างและเลือกใช้ตัวอย่างในเขตชุมชนอาคาร และหมู่บ้านตัวอย่างเดียวกับการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร จำนวนตัวอย่างรวมในแต่ละรอบการสำรวจประมาณ 26,000 ตัวอย่าง ข้อมูลในสองเดือนที่ได้มานั้นอาจมีความแตกต่างกันบ้างเนื่องมาจากข้อคำถามที่ใช้ในการเก็บรอบเดือนกันยายนได้มีการปรับเปลี่ยนและแก้ไขบางส่วนตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านทุนทางสังคม และแก้ปัญหาที่พบในการเก็บข้อมูลภาคสนามเดือนสิงหาคม อย่างไรก็ตาม ข้อมูลทั้งสองรอบที่ได้มานั้นไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้สามารถนำข้อมูลทั้งสองรอบมาพิจารณาสร้างดัชนีทุนทางสังคมเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อไปได้

การสำรวจโครงการนี้คุ้มรวมครัวเรือนส่วนบุคคลทุกครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลทุกจังหวัดทั่วประเทศ ยกเว้น ครัวเรือนชาวต่างประเทศที่ทำงานในสถานทูตหรือองค์การระหว่างประเทศที่มีเอกสิทธิ์ทางการทูต สำหรับครัวเรือนที่เข้าข่ายการเจ้านับ บของการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ได้แก่ครัวเรือนส่วนบุคคล ซึ่งมีรายชื่อปรากฏในบัญชีรายชื่อครัวเรือนตัวอย่างจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ประจำเดือนสิงหาคมและกันยายน พ .ศ. 2550 บุคคลที่เข้าข่ายการเจ้านับ ได้แก่ ผู้ที่เป็นสมาชิกในครัวเรือนส่วนบุคคลตัวอย่างที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป

ระเบียบวิธีการสำรวจด้วยตัวอย่าง (Sample Survey Method) เป็นแผนการสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified Three-Stage Sampling มีภาคเป็นสตรัคเจอร์ ซึ่งมีทั้งสิ้น 5 สตรัคเจอร์ คือกรุงเทพมหานครและภาค 4 ภาค และแบ่งท้องที่ในแต่ละจังหวัดออกเป็น 2 สตรัคเจอร์ย่อย ตามลักษณะของการปกครอง คือ เขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล โดยมีชุมชนรูมอาคาร (ในเขตเทศบาล) และหมู่บ้าน (นอกเขตเทศบาล) เป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง ครัวเรือนส่วนบุคคล เป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่สอง และสมาชิกในครัวเรือน ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป เป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่สาม รายละเอียดของจำนวนตัวอย่างได้แสดงในภาคผนวก ก . สำหรับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ส่งเจ้าหน้าที่หรือพนักงานสนาม ไปทำการสัมภาษณ์สมาชิกในครัวเรือนที่เป็นตัวอย่าง ซึ่งข้อมูลที่ได้มีความเป็นตัวแทนประชากรในระดับจังหวัดตามกรอบการสุ่มตัวอย่างและการได้มาซึ่งตัวอย่างตามการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรที่กล่าวมาข้างต้น จำนวนตัวอย่างจำแนกตามรอบและภาคแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนตัวอย่าง จำแนกตามรอบการสำรวจและภาค

ภาค	รอบเดือนสิงหาคม	รอบเดือนกันยายน
กรุงเทพมหานคร	1,560	1,560
ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพฯ)	8,895	8,952
ภาคเหนือ	5,640	5,640
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	5,904	5,904
ภาคใต้	4,425	4,464
รวม	26,424	26,520

งานวิจัยนี้สร้างตัวชี้วัดทุนทางสังคมโดย อาศัยการวิเคราะห์ปัจจัยซึ่งเป็นเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติที่พยายามจับกลุ่มตัวแปรให้อยู่ในแต่ละปัจจัย โดยต้องการให้ค่าน้ำหนักปัจจัย (Factor loading) หรือสหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่สร้างขึ้นกับตัวแปรเดิมมีค่าสูง ส่วนสหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้วยกัน (Factor Cosines) ต้องการให้เป็นศูนย์หรือเข้าใกล้ศูนย์ หรือกล่าวได้ว่าพยายามจะไม่ให้แต่ละปัจจัยมีความสัมพันธ์กันนั่นเอง ซึ่งสมการที่จะกำหนดปัจจัยแต่ละปัจจัยเป็นดังนี้

$$F_i = W_{(i)1} X_1 + W_{(i)2} X_2 + \dots + W_{(i)k} X_k \quad (1)$$

โดยที่

F_i แทนค่าประมาณของปัจจัยที่ i ที่ได้จากการความสัมพัทธ์เชิงเส้นตรง (Linear Combination) ของตัวแปรเดิม X_j เมื่อ $j = 1, 2, \dots, k$

$W_{(i)}$ แทนค่า Factor Weight หรือค่าถ่วงน้ำหนัก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ค่าสัมประสิทธิ์ของคะแนนปัจจัย (Factor Score Coefficients)

X_j ค่าของตัวแปรเดิมตัวที่ j ที่เป็นสมาชิกของปัจจัย i โดยที่ค่า X_j อยู่ในรูปของคะแนนมาตรฐาน

เมื่อได้ปัจจัยต่างๆ ที่ชี้วัดถึงสิ่งที่เรียกว่า “ทุนทางสังคม” แล้วจะกำหนดน้ำหนักให้กับแต่ละปัจจัยที่ได้เพื่อสร้างดัชนีชี้วัดทุนทางสังคมตามร้อยละของการอธิบายตัวแปรทั้งหมดที่ชี้วัดถึงทุนทางสังคมนั่นเอง นอกจากนี้ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ ปัจจัยจะให้ค่าคะแนนปัจจัย (Factor score) ซึ่งค่าคะแนนปัจจัยนี้จะถูกนำไปใช้ในกรณีวิเคราะห์ผลกระทบ ที่เกิดขึ้นต่อตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมตามที่แสดงในรูปที่ 1

ผลการสำรวจข้อมูลจากตัวอย่างทั้งสองรอบ พบว่า ตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุโดยเฉลี่ย 45 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมเป็นส่วนใหญ่ และประกอบอาชีพค้าขายหรือมีธุรกิจเป็นของตัวเองโดยมาก รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนประมาณ 7,000 กว่าบาท ใช้จ่ายเงินราว 14% ของรายได้ในด้านสุขภาพ ในขณะที่รายได้เฉลี่ยทั้งครัวเรือนสูงกว่าคิดเป็นประมาณ 2 เท่าของรายได้เฉลี่ยต่อคน และคะแนนความสุขโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างสูง ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ลักษณะที่สำคัญของตัวอย่างในการสำรวจ จำแนกตามรอบการสำรวจ

		สิงหาคม	กันยายน
เพศ	ชาย	11,386	11,117
	หญิง	15,038	15,403
อายุ (ปี)		45	45
การศึกษา	ไม่เคยเรียน	1,119	1,125
	ประถม	13,681	13,989
	มัธยมศึกษาตอนต้น	3,389	3,322
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	2,936	2,791
	ปวช. ปสว. ปวท. อนุปริญญา	2,330	2,408
	ปริญญาตรี	2,739	2,685
	สูงกว่าปริญญาตรี	229	200
อาชีพ	ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ	2,232	2,090
	พนักงาน / ลูกจ้างเอกชน	2,806	3,107
	ค้าขาย / ประกอบธุรกิจส่วนตัว	7,447	7,385
	เกษตรกร	5,073	5,170
	รับจ้างทั่วไป / กรรมกร	3,235	3,103
	นักเรียน / นักศึกษา	953	961
	แม่บ้าน / ไม่ได้ประกอบอาชีพ	4,524	4,573
	อื่น ๆ	154	131

รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือน (บาท)	7,266	7,023
รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือน (บาท)	15,936	14,971
ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพต่อคนต่อเดือน (บาท)	1,034	1,167
คะแนนความสุขโดยเฉลี่ย (0-10 คะแนน)	7.36	7.58

4. ผลการศึกษา

ผลการสกัดปัจจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ หลัก (Principal Component Analysis) ในรอบเดือนกันยายน พ.ศ.2550 พบว่า มีปัจจัยซึ่งประกอบกันเป็น “ทุนทางสังคม” ในบริบทของสังคมไทยรวมทั้งสิ้น 5 ปัจจัย สามารถอธิบายความผันแปรของ “ทุนทางสังคม” ได้รวม 62.255% ที่เหลืออธิบายได้ด้วยปัจจัยอื่นซึ่งไม่ได้ถูกรวบรวมในการศึกษา ครั้งนี้จึงแสดงในตารางที่ 3 ซึ่งไม่มีความแตกต่างจากรอบเดือนสิงหาคม จึงนำเสนอเฉพาะผลการวิเคราะห์ในเดือนกันยายนเท่านั้น

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ปัจจัย

Component	Initial Eigen values			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of	Cumulative	Total	% of	Cumulative	Total	% of	Cumulative
1	3.914	24.464	24.464	3.914	24.464	24.464	2.611	16.317	16.317
2	1.931	12.070	36.535	1.931	12.070	36.535	2.002	12.512	28.829
3	1.567	9.793	46.328	1.567	9.793	46.328	1.972	12.327	41.157
4	1.442	9.010	55.337	1.442	9.010	55.337	1.890	11.815	52.972
5	1.107	6.918	62.255	1.107	6.918	62.255	1.485	9.283	62.255
6	.887	5.543	67.799						
7	.794	4.964	72.762						
8	.718	4.490	77.252						
9	.679	4.244	81.496						
10	.668	4.177	85.673						
11	.597	3.731	89.405						
12	.546	3.415	92.819						
13	.384	2.399	95.218						
14	.358	2.240	97.458						
15	.307	1.921	99.380						
16	.099	.620	100.000						

ปัจจัยทั้ง 5 ที่สามารถประกอบกันเป็น “ทุนทางสังคม” ในบริบทของสังคมไทยในรอบเดือนกันยายนนั้น ประกอบไปด้วย

ปัจจัยที่ 1 (Factor 1): การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Cooperation) ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแปรดังต่อไปนี้

- ร้อยละของตัวอย่างที่เป็นสมาชิกหรือร่วมทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอกับกลุ่มหรือองค์กรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น
- ร้อยละของตัวอย่างที่สนับสนุนโครงการที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชน ตัวอย่างเช่น การสร้างศูนย์เด็กเล็ก ก บ้านพักคนชรา โครงการปลูกป่า โครงการรักษาแหล่งน้ำ เป็นต้น
- ร้อยละของตัวอย่างที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม เช่น การปลูกป่า การเดินเพื่อสุขภาพ การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา
- ระดับความเข้าใจได้ที่คนในชุมชนจะร่วมมือกันแก้ปัญหาถ้ามีปัญหาใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ปัญหาการจราจร ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น
- ร้อยละของตัวอย่างที่ได้ร่วมลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด ไม่ว่าจะในระดับท้องถิ่น หรือระดับชาติ

ปัจจัยที่ 2 (Factor 2): ความไว้วางใจและความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคม (Trust and Solidarity) ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแปรดังต่อไปนี้

- ระดับความไว้วางใจที่มีต่อบุคคลที่ติดต่อด้วยหรือจำเป็นต้องติดต่อ ได้แก่ คนในครอบครัว คนในที่ทำงาน เพื่อนบ้าน คนในชุมชน เพื่อนฝูง คนไม่รู้จัก เจ้าหน้าที่รัฐ อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่มูลนิธิ NGOs
- ระดับความยินดีที่จะช่วยเหลือเมื่อต้องการความช่วยเหลือจากคนในครอบครัว คนในที่ทำงาน เพื่อนบ้าน คนในชุมชน เพื่อนฝูง คนไม่รู้จัก เจ้าหน้าที่รัฐ อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่มูลนิธิ NGOs

ปัจจัยที่ 3 (Factor 3): การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแปรดังต่อไปนี้

- ร้อยละของตัวอย่างที่คิดว่าสามารถขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐได้หากประสบปัญหาทางการเงิน เช่น กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา
- ร้อยละของตัวอย่างที่คิดว่าสามารถปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารทางด้านสุขภาพจากบุคลากรทางการแพทย์ของรัฐได้
- ร้อยละของตัวอย่างที่มั่นใจว่าเพื่อนบ้านจะให้ความช่วยเหลือท่าน หากท่านเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ เช่น โทรศัพทแจ้งเจ้าหน้าที่ ปฐมพยาบาลเบื้องต้น นำตัวท่านส่งสถานพยาบาล เป็นต้น

ปัจจัยที่ 4 (Factor 4): ความผูกพันในครอบครัว (Family Ties) ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแปรดังต่อไปนี้

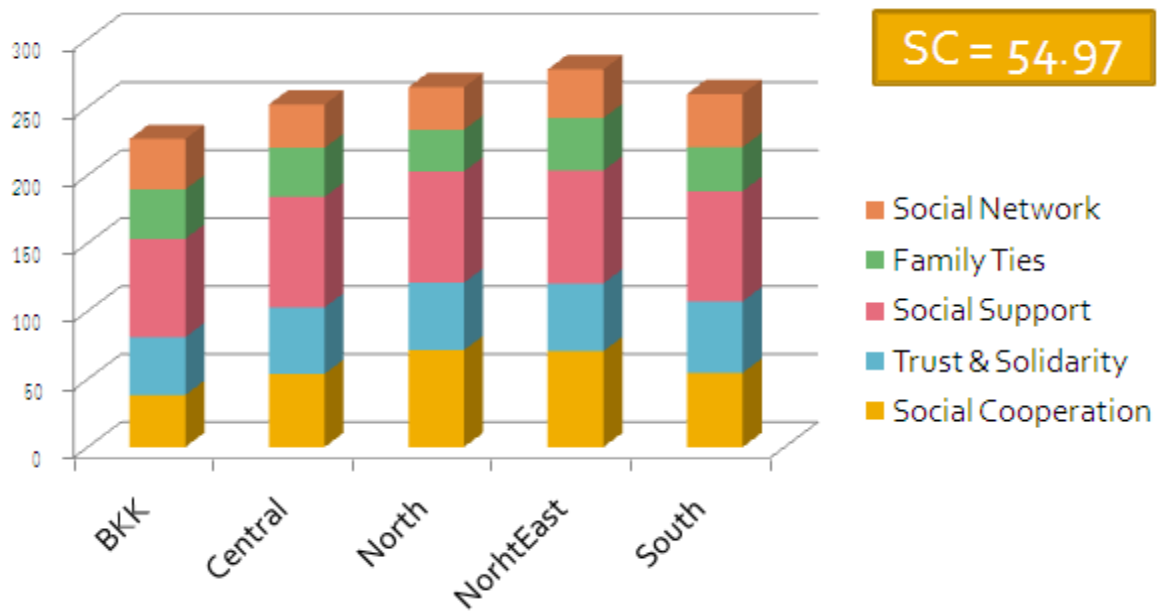
- ร้อยละของตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีลักษณะเป็นครัวเรือนเดี่ยว (Nucleus Family)
- จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มีรายได้

ปัจจัยที่ 5 (Factor 5): เครือข่ายทางสังคม (Social Network) ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแปรดังต่อไปนี้

- จำนวนเพื่อนสนิทที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เวลาเดือดร้อน
- ระดับความมั่นใจที่มีเพื่อนสนิทหรือญาติที่สามารถยืมเงินได้ ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่สามารถใช้จ่ายได้ในหนึ่งสัปดาห์
- จำนวนบุคคลที่รับประทานอาหารเช้าหรือสังสรรค์ด้วยโดยเฉลี่ยภายในหนึ่งสัปดาห์

เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคแล้ว พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีทุนทางสังคมสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง (ไม่รวมกทม.) และกรุงเทพฯ ตามลำดับ ตามที่แสดงในรูปที่ 2 ความแตกต่างในแต่ละปัจจัยที่เห็นได้ชัดเจนและเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของแต่ละภาคนั้น คือ การมีส่วนร่วมในสังคม (Social Cooperation) พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือมีระดับของการให้ความร่วมมือกันของคนในสังคมสูงกว่าภาคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่คนในกรุงเทพฯ มีระดับของการให้ความร่วมมือกันของคนในสังคมน้อยที่สุด ในส่วนของปัจจัยอื่นๆ ไม่แตกต่างกันมากนักในแต่ละภาค

เมื่อพิจารณาปัจจัยซึ่งเป็นองค์ประกอบของทุนทางสังคมทั้ง 5 ปัจจัย จะพบว่า ในเขตชนบทจะมีค่าที่สูงกว่าในเขตเมืองทุกปัจจัย ยกเว้นปัจจัยด้านเครือข่ายทางสังคมที่ในเขตเมืองสูงกว่าในเขตชนบท

รูปที่ 2 ทุนทางสังคมจำแนกรายภาค สํารวจเดือนกันยายน พศ. 2550

ผลกระทบของทุนทางสังคมต่อ ตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมสามารถวิเคราะห์จากสมการ Multiple Regression โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางเศรษฐกิจสังคมและองค์ประกอบแต่ละด้านของทุนทางสังคม โดยใช้ข้อมูลระดับจังหวัด

ตัวแปรทางเศรษฐกิจสังคมที่งานวิจัยนี้ต้องการหาความสัมพันธ์กับองค์ประกอบของทุนทางสังคมมี 6 ตัวแปร ดังนี้

1. รายได้ครัวเรือนโดยเฉลี่ย (Income) วัดจากรายได้ของคนที่มีรายได้โดยเฉลี่ยทั้งครัวเรือนต่อเดือน แบบสอบถามในการสำรวจ
2. ระดับการศึกษา (Education) วัดร้อยละของผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป
3. ความสุข (Happiness) วัดจากการรายงานคะแนนความสุขของแต่ละบุคคลทั้งกายและใจ โดยเฉลี่ย ซึ่งมีคะแนนอยู่ระหว่าง 0-10 คะแนน

4. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพ (Health) วัตถุประสงค์การสอบถามค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาสุขภาพตนเองโดยเฉลี่ยของแต่ละบุคคลต่อเดือน
5. ความรู้สึกปลอดภัยจากอาชญากรรม (Safety) วัตถุประสงค์การสอบถามความรู้สึกถึงความปลอดภัยทั้งในเวลาอยู่บ้านคนเดียวและความรู้สึกปลอดภัยในชุมชนที่อาศัยอยู่
6. แรงงานระดับกลาง (Labor) วัตถุประสงค์การสอบถามผู้ที่จบการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ หรือ ปวช. ขึ้นไป เทียบกับจำนวนแรงงานทั้งหมด

ผลการประมาณค่าแบบจำลองแสดงในตารางที่ 4 ซึ่งพบว่า มีเพียงเครือข่ายทางสังคมเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับร้อยละของแรงงานระดับกลาง ในขณะที่การมีส่วนร่วมทางสังคม ความไวใจและความเป็นปึกแผ่น และการสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์กับสัดส่วนแรงงานระดับกลางในทิศทางที่ตรงกันข้าม นอกจากนี้เครือข่ายทางสังคมยังเป็นตัวกำหนดให้การว่างงานลดลงอีกด้วย ในขณะที่การมีส่วนร่วมทางสังคมและลักษณะของครอบครัว มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับการว่างงาน ยิ่งไปกว่านั้น ลักษณะของครัวเรือน และเครือข่ายทางสังคมยังมีความสัมพันธ์ทางบวกกับรายได้ของครัวเรือน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมทางการไวใจและความเป็นปึกแผ่น และการสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับรายได้ของครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อเดือน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการให้เวลากับการทำกิจกรรมของคนในชุมชน ความรู้สึกไวใจเนื้อเชื้อใจกันและความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงการได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากภาครัฐผ่านโครงการต่างๆ ไม่ได้ให้ผลทางตรงกับการเพิ่มรายได้ของคนในครัวเรือน หากเป็นผลกระทบทางอ้อมผ่านตัวแปรอื่นที่มีได้นำมาวิเคราะห์ประกอบในการศึกษานี้ เช่น เรื่องของวัย อาชีพ รายได้เสริมที่แตกต่างกัน เป็นต้น

ในการศึกษานี้ยังได้ค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมทางสังคม การไวใจและความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคมว่า มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับรายจ่ายด้านสุขภาพ และผลกระทบขององค์ประกอบของทุนทางสังคมในด้านการมีส่วนร่วมทางสังคม ความไวใจและความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคม กับปัญหาด้านอาชญากรรมในมิติของการรับรู้ความรู้สึกปลอดภัยในชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทางสังคม ความไวใจและความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และเครือข่ายทางสังคม ยังเป็นปัจจัยที่นำมาซึ่งความสุขทั้งกายและใจของคนในสังคม เมื่อคนในสังคมอยู่ด้วยกันแบบไวใจเนื้อเชื้อใจกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมที่กระทำร่วมกันเพื่อประโยชน์ของชุมชน รวมถึงการมีเครือข่ายที่สามารถให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ยามมีปัญหา ย่อมนำมาสู่ความสุขที่เกิดขึ้นผ่านการรับรู้ของคนในสังคม

เมื่อเปรียบเทียบกับงานศึกษาในต่างประเทศแล้ว พบว่า ผลการศึกษานี้ได้สนับสนุนงานศึกษาของ Knack (1999) ซึ่งพบความเชื่อมโยงระหว่างทุนทางสังคมและความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจสังคม ในระดับมหภาค รวมถึงงานศึกษาของ Perri (1997) และ Coleman (1990) ซึ่งพบความสำคัญของเครือข่ายเพื่อนและการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น ต่อการมีงานทำ นอกจากนี้มิติทางด้านความยากจนและการจ้างงานแล้ว งานศึกษานี้ยังสนับสนุนงานศึกษาที่พบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือการมีเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางจะทำให้โอกาสที่จะมีปัญหาด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตลดลง โดยการศึกษาที่พบความสัมพันธ์ผ่านความรู้สึกปลอดภัยยามอยู่บ้านคนเดียวหรืออยู่ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Putnam (2000), Brown and Harris (1978), Fratiglioni *et al* (2000) และ OECD (2001)

ตารางที่ 4 แบบจำลองแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางเศรษฐกิจสังคมและองค์ประกอบแต่ละด้านของทุนทางสังคม

Target	Social Cooperation	Trust & Solidarity	Social Support	Family Ties	Social Network	R square
Labor	-0.366***	-0.109***	-0.212***	0.048	0.351***	13%
Unemployment	-0.077***	0.035	-0.009	-0.072***	-0.162***	4%
Income	-175***	-24*	-48***	116***	87***	18%
Health	-0.234	-1.773***	-0.584	1.191*	2.755***	1.3%
Crime	0.016***	0.014***	0.007***	-0.003***	0.002	24%
Happiness	0.003**	0.007***	0.002	0.000	0.009***	3.5%

*
**

5. สรุป

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพมีเป้าหมายในการพัฒนาด้านแรงงานและสุขภาพของประชาชน ซึ่งการศึกษาในต่างประเทศพบว่าทุนทางสังคมเป็นตัวแปรสำคัญ งานวิจัยนี้จึงเสนอการวัดทุนทางสังคมอย่างเป็นระบบในประเทศไทย และศึกษาผลกระทบขององค์ประกอบด้านต่างๆ ของทุนทางสังคมต่อตัวแปรเศรษฐกิจสังคม

ทุนทางสังคมในบริบทของสังคมไทยประกอบด้วย 5 มิติ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Cooperation) ความไว้วางใจและความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคม (Trust and Solidarity) การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) ความผูกพันในครอบครัว (Family Ties) และเครือข่ายทางสังคม (Social Network)

เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคแล้ว พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีทุนทางสังคมสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพ) และกรุงเทพ ตามลำดับ ในขณะที่เขตชนบทมีทุนทางสังคมสูงกว่าในเขตเมือง

ผลกระทบ ขององค์ประกอบ ทุนทางสังคมต่อ ตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมนั้น พบว่า มีเพียงเครือข่ายทางสังคมเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับ สัดส่วนแรงงานระดับกลาง ในขณะที่การมีส่วนร่วมทางสังคม ความไว้วางใจและความเป็นปึกแผ่น และการสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์กับร้อยละของแรงงานระดับกลางในทิศทางที่ตรงกันข้าม นอกจากนี้เครือข่ายทางสังคมยังเป็นตัวกำหนดให้การว่างงานลดลงอีกด้วย ในขณะที่การมีส่วนร่วมทางสังคมและความผูกพันในครอบครัวมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับการว่างงาน

ความผูกพันในครอบครัว และเครือข่ายทางสังคมยังมีความสัมพันธ์ทางบวกกับรายได้ของครัวเรือน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมทางสังคม การไว้วางใจและความเป็นปึกแผ่น และการสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับรายได้ของครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อเดือน

ในการศึกษานี้ยังได้ค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมทางสังคม การไว้ใจและความเป็กแผ่นทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคมว่า มีส่วนทำให้ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพลดลง

องค์ประกอบของทุนทางสังคมในด้านการมีส่วนร่วมทางสังคม ความไว้ใจและความเป็กแผ่นทางสังคม และการสนับสนุนทางสังคม กับปัญหาด้านอาชญากรรมในมิติของการรั บรู้ความรู้สึกปลอดภัยในชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน แต่กลับพบว่าความผูกพันในครอบครัวทำให้ความรู้สึกปลอดภัยลดลง

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทางสังคม ความไว้ใจและความเป็นเป็กแผ่นทางสังคม และเครือข่ายทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาซึ่งความสุขทั้งกายและใจของคนในสังคม

การค้นพบบทบาทสำคัญของทุนทางสังคมต่อตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในงานวิจัยนี้เป็นการยืนยันทิศทางการพัฒนาประเทศว่าจำเป็นต้องมีนโยบายในการรักษาทุนทางสังคม หรือเพิ่มทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนควบคู่ไปกับการดำเนินนโยบายส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้

บรรณานุกรม

Berkman, L., and T. Glass 2000, "Social Integration, Social Networks, Social Support and Health" in Berkman, L., and I. Kawachi, *Social Epidemiology*, Open University Press, Buckingham.

Brown, G., and T. Harris 1978, *Social Origins of Depression*, Tavistock, London.

Coleman, J. 1988, 'Social capital in the creation of human capital', *American Journal of Sociology*, vol. 94 (supplement), pp. s95-s120.

Coleman, J. 1990, *Foundations of Social Theory*, Harvard University Press, Cambridge.

Durk heim, E. 1897, *Le sui cide*. Paris.

Fratiglioni, I., H. Wang, K. Ericsson, M. Maytan, and B. Winblad, 2000 "Influence of Social Network on Occurrence of Dementia: A Community-based Longitudinal Study", *The Lancet*, Vol. 355, No. 9212. pp. 1315-1319.

Fukuyama, F. 1999, *Social capital and civil society*, Paper presented at IMF Conference on Second Generation Reforms, Washington, 8-9 November.

Kawachi, I., B. Kennedy, and R. Glass 1999, "Social Capital and Self-Rated Health: A Contextual Analysis", *American Journal of Public Health*, vol. 89. pp. 1187-1193.

Knack, S. 1999, "Social Capital, Growth and Poverty; A Survey of Cross-Country Evidence", *Social Capital Initiative*, Working Paper No. 7, World Bank, Washington D.C. pp. 42-84.

Knack, S., and P. Keefer 1997, "Does social capital have an economic pay off? A cross-country investigation", *Quarterly Journal of Economics*, vol. 112, no. 4, pp. 1251-1288.

- OECD 2001, *The Wellbeing of Nations: The Role of Human and Social Capital, Education and Skills*, OECD Centre for Educational Research and Innovation, Paris, France.
- OECD and Statistics Canada. 2000, *Literacy in the Information Age: Final Report of the International Adult Literacy Survey*, Ottawa and Paris: OECD, Statistics Canada, Human Resources Development Canada and National Center for Education Statistics, USA.
- Perri 1997, *Escaping Poverty – from Safety Nets to Networks of Opportunity*, London.
- Putnam, R., R. Leonardi, and R. Nanetti, 1993 *Making Democracy Work*, Princeton University Press, Princeton.
- Putnam, R. 2000, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Touchstone, New York.
- Sabatini, F. 2006, "Social Capital and Labour Productivity in Italy" *Nota Di La Voro* 30, February. pp. 1-35.
- Sabatini, F. 2006, "Does Social Capital Improve Labour Productivity in Small and Medium Enterprises?", *Working Paper*, 92, Universita' Degli Studi Di Roma, Italy, February, pp. 1-33.
- Sampson, R., S. Raudenbush, and F. Earls 1997 "Neighbourhoods and Violent Crime: A Multi-level Study of Collective Efficacy", *Science*, 277, pp. 918-924.
- Smith, D. 1995, "Youth Crime and Conduct Disorder: Trends, Patterns and Causal Explanations" in Rutter, M. and D. Smith, *Psychosocial Disorder in Young people: Time Trends and their Causes*, New York.
- Elizabeth, W., and R. Harper 2003, "Young people and Social Capital", *Office for National Statistics*, UK, December, pp. 1-24.